

házába, az ünnepélyesen kivilágított templomba, hogy a hófehér ostya kenyérszíne alatt köztünk maradjon a világ végezetéig.

Visszatekintve újólag megállapíthatjuk, hogy Jézus temetését és feltámadását mint megváltásunk húsvéti titkát, a maga színpompás liturgiájával, mind a görög, mind a római katolikusok kezdettől fogva megünnepelték. Mégpedig a keleti szertartásúaknál feltámadási körmenettel, a rómaiaknál pedig húsvéti vigiliával egybekötve. A feltámadási körmenet a keleti egyházak liturgiájának szerves része, tehát nem „paraliturrikus” szokás. A római katolikusoknál azonban kevés helyen fordul elő. A mi feltámadási körmenetünk eredete Pázmány Péter koráig nyúlik vissza, és csak kiegészítő része, illetőleg függvénye Jézus feltámadási szertartásának. Ezért mondjuk, hogy paraliturrikus. Ennek ellenére megszüntetni kár volna, mert tömegek hitvallása tükröződik benne.

Balázs Pál

KIENGESZTELŐDÉS ÉS BŰNBÁNAT

A megváltás jubileumi szent éve, valamint a „kiengesztelődés és a bűnbánat az egyház küldetésében” témakört megvitató VI. püspöki szinódus után miért és hogyan aktuális a címkben megjelölt téma? Az egyházban örömmel valljuk, hogy Krisztusban „elnyertük a megváltást, bűneink bocsánatát” (Kol 1, 14), mert „Isten . . . Krisztusban kiengesztelődött a világgal, nem tartja számon vétkeinket . . .”, de ugyanakkor nagy felelősséggé, s olykor megoldhatatlannak látszó feladatként hat ránk az is, hogy Krisztus „ránk bízta a kiengesztelődés szolgálatát . . . és tanítását” (2 Kor 5, 18–19). A szentév és a szinódus után a megváltás misztériuma és a bűn titka a maga valóságában közelebb került (vagy kerülhetett) hozzánk, tisztább lett a kiengesztelődés és a bűnbánat fogalma is mint isteni ajándék, és mint lét-szükséglet az ember és az emberiség számára, de ugyanakkor világosabbá vált az is, hogy mindennek hirdetése, befogadása és gyakorlása mind az egyházban, mind pedig a világban egyre nehezebb, sőt néha gyakorlatilag lehetetlen.

1. Miért probléma a kiengesztelődés és a bűnbánat?

Höffner bíboros tartotta a szinódus első sajtókonferenciáját,¹ melyen összegezte az első munkahét eredményeit. Igen figyelemre méltó, hogy a szinódusi atyák a probléma alapvető okának megjelölésére szinte egyöntetűen visszahangozták XII. Pius pápának 1946-ban az USA nemzeti kateketikai kongresszusához intézett rádióüzenetét, miszerint „a mai világnak talán az a legnagyobb bűne, hogy megkezdte a büntudat elvetését”.²

A gyorsulóan változó világunkban jó ideje alapvető és lényegi változás következett be a bűn megítélésében, és az embereknek a bűnhöz való viszonyában is. A korábbi évszázadokban maga a bűn nem jelentett problémát. Érezték, tudták, számoltak vele az emberek. A hangsúlyt – koronként változva – hol a bűnért járó elégtétel nagyságára, hol a bűnbánati aktusok sokféleségére, hol pedig a részletes bűnvallásra tették. A pap szerepét szívesen hasonlították a „bíró”, vagy az „orvos” tevékenységéhez, aki „ítél” (azaz a feloldozás előtt igazságot szolgáltat az elégtétel megállapításával), illetve „gyógyít” (mert a bűn elkövetése által megsebzett embert az irgalmas szamaritánus módjára gondjaiba veszi).³ Korábban magát a bünt sohasem kérdőjelezték meg.

A mostani szemléletváltás lényege abban van, hogy sokakban meggyengült, vagy már el is tűnt a büntudat.⁴ Sajnos nem arról van szó, hogy a bűn csökkent volna az egyének, a közösségek és a népek életében, hanem csak a bűn tudata; az, hogy létezik-e bűn, vagy hogy mit tartanak annak. Úgy tűnik, hogy maga a bűn gyakorisága és száma emelkedett, sőt félelmetes méreteket öltve már-már nemcsak az egyes személy, vagy némely csoport, hanem az egész emberiség létét fenyegeti. A problémát az jelenti, hogy az emberek nem érzékelik magát a bűnt, hanem csak hatásait: a felelőtlenséget és félelmet, a szorongást és magányt, azaz a bűn keserű gyümölcseit. Ebben a helyzetben szinte reménytelen eset a valódi okok felkutatása és a kiút megtalálása. Tehát nemcsak a „megelőző” állapot problematikus, hanem a „jövő” is.

A bűn elsősorban az ember Istennel fennálló személyes kapcsolatának megsértését, Isten iránti hűtlenségét jelenti. Nem beszélhetünk bűnről abban az értelemben, hogy az csupán az emberek közti személyes kapcsolat megsértése, mert kétszeres ellentmondással találnánk magunkat szembe: nem kapnánk választ a humanizmusra törekvés és a bűn növekedésének ellentmondására, valamint a büntudat eltűnésének problémájára. De nem felel meg a végtelenre nyitott ember természetének sem. Ahol megszakad az eleven kapcsolat az Istennel, ott azonnal eltűnik a büntudat és érthetlenné válik a bűn fogalma is.⁵ Helyét valamilyen „perszonális és társadalmi relativizmus” veszi át. – Megtévesztő lehet ugyan, hogy a nyelvhasználatban továbbra is megmarad a „bűn” szó; csak hogy jelentése és fogalmi köre lényegesen megváltozik.

A pluralista mentalitást magába szívó ember pedig megszokta a bő kínálatot, az összehasonlíthatóságot és a választhatóságot. A technikai, kulturális, szociális és politikai sokféleséggel együtt jelenik meg a mai ember szemében a vallás is, mégpedig a maga felekezeti és történeti sokféleségében. Könnyen tekinthető egyszerűen a különféle kultúrák a történelem során kialakult képződményének. Választható a sok más „érték” között, de ugyanakkor semmibe vétele sem számít többé bűnnek, mert a „pluralista szemléletben” csupán egy meghatározott kultúra részéről, vagy egy sajátos emberi magatartásformáról, illetve választási szabadságról, és nem többről van szó.⁶

A bűn továbbá feltételezi a felelősségtudatot és a szabadságot, vagyis hogy az ember döntéseiben és cselekvésében szabad legyen. Törekvéseinek középpontjába saját felszabadítása kerül. Alapvetően bizalmatlan mindennel szemben, amely saját személyes szabadságának vélt, vagy valódi akadályaként jelentkezik.⁷ A szabadság ilyen értelemezése a mi témánk számára azért fontos, mert rávilágít a probléma gyökerére: ugyanis ahol Isten nem jelenik meg többé világosan és érthetően, mint aki társa az embernek, ott nagyon nehéz megérteni magát a bűnt is, mint ami „eltávolodás” az Istentől, vagy ami „hűtlenség” az Istennel szemben.⁸

A büntudat eltűnésének okai között említést kell tennünk a korábbi erkölcszociológia szűkre szabott koncepciójáról is. Sajnos a figyelem középpontjában a bűnök jogászai rendszerezése állt, és nem a Szentírás örömhíréből megismerhető Isten. A keresztény ember évszázadok során hozzászokott, hogy életét és cselekedeteit gyakorlatilag a bűnkatalógusokhoz és az előírásokhoz mérje. Mentalitásában, gondolkodásmódban sokan eltávolodtak az evangéliumtól. Ezek számára lassan-lassan érthetlenné vált a bűn igazi mivolta, meggyengült, vagy teljesen eltűnt a büntudatuk, majd szükségtelessé vált számukra a gyónás is, hiszen az Istennel való élő-eleven kapcsolatot elhomályosította az elmechanizált praxis. A bűnteológiára leszűkülő, a teljességből csak egy részt vállaló és művelő erkölcszociológia és lelkipásztori gyakorlat hozzájárult a büntudat csökkenéséhez, illetve eltűnéséhez.

2. *Hogyan világít rá a bűn titkára a Szentírás?*

A Szentírás alapjaiban ismeri a bűn realitását, noha nem ez a sajátos témája, hanem az Isten dicsérete és megdicsőülése. A Biblia nem beszél közvetlenül és elsődlegesen a bűnről, mégis szinte minden lapján említi valamilyen formában.

AZ ÓSZÖVETSÉGI NÉP alapvető élménye volt, hogy Isten kizárólagosan a maga kezdeményezéséből kiválasztotta őket, és szövetséget kötött velük. A szövetségkötésben személyes és felbonthatatlan kapcsolat jön létre Isten és a nép között, melyben az ember új hivatása az Istennel személyes relációban növekedni a teljesség felé. Ami ezt akadályozza, ami ennek a növekedésnek nem felel meg, vagy ellene van, az a bűn. A prófétai igehirdetésben úgy jelenik meg a bűn mint hűtlenség, mint a szövetségi hűség megszegése. A próféták ezt sokféleképpen fejezik ki: Ámosz „hálátlanságról” beszél, Ozeás „hűtlenségről”, Izaiás „önhittségről”, Jeremiás pedig Istennel szemben való „ellenségeskedésről”.

Egy másik, és valamilyen formában újra meg újra jelentkező bűnforrás, hogy az ember olyan akar lenni mint az Isten. Maga a Szentírás is többször foglalkozik vele bemutatva hamis és téves voltát. Az első leírás (Ter 3) egyenesen a „bűnbeesés” címet viseli, s hamarosan újra találkozunk vele (Ter 11) a bábéli toronyépítés motívumaként. Az ember elvételi helyét a lérendben és a szövetségben, s gőgjében az egyenlőség szintjére helyezkedik az Istennel, mégpedig azzal a hátsó gondolattal, hogy „nincs rád szükségem”. A szövetségben kapott parancsokat nyűgnek és nem lényeges segítségnek érzi. Egyenlőségre törekvésért szabadságnak és isteni képességek megszerzésének véli. Saját maga erejével akarja fölfedezni a „mindent”. Többé nem kíván kapcsolatban maradni az Istennel, hanem „olyanra akar válni, mint amilyen az Isten”. Az eredményt igen jól szimbolizálja a Teremtés könyvének 3. fejezetében az első emberpárról szóló vers: „Erre felnyílt a szemük, észrevették, hogy meztelenek” (3, 7). A bűn elkövetése után rádöbbennek arra az új „valóságra”, amit kiharcoltak maguknak. Elveszítették azt az eredeti emberi méltóságukat, amely kizárólagosan az Istennel való egyetlen kapcsolatukon alapult. A meztelenségük a tökéletes veszteségüket szimbolizálja, amit a szégyenkezés, a megvetés, a tehetetlenség és a nyomorúság jelez. Ez a kép jól kifejezi, amit az eredeti héber „hata't” jelent: „eltéveszteni a célt”. A vétkező ember tette előtt és még közben is csodálatos dolgokat álmodhat meg, de az a tragédiája, hogy a valóságban az „úr”, a „semmi”, a „délibáb” felé szalad.

AZ ÚJSZÖVETSÉGBEN a tékozló fiúról szóló tanítás (Lk 15, 11–32) kitűnő példát szolgáltat a bűn lélektanának bemutatására. Az eredeti állapotot az atya mondja ki a példabeszéd végén az idősebb fiúnak: „Fiam, te mindig itt vagy velem, és mindenem a tied” (31). Ebből a lét-élet és minden javak közösségéből válik ki az ifjabbik fiú azzal, hogy kikéri örökségét; vagyis nem kíván többé „fiú” maradni, hanem saját maga urává akar válni. Követelésével felbontja a szeretetközösséget és jogait követelve önállósul. Nem kíván többé bizalmon alapuló kölcsönös ajándékozásban élni, hanem kizárólag saját magára akar támaszkodni. Az atya tiszteli a fiú szabadságát, s nem akadályozza meg elmenetelét. A fiú csak ezután döbben rá, hogy mit is veszített, és most már magának kell levonnia a tanulságot. Ugyanabba a zsákutcába kerül, mint az első emberpár a Teremtés könyvének (3) leírása szerint. Ő is elfecsérli az atyai ház földi paradicsomát saját önhittségének áldozatául válva. Arra kényszerül, hogy sertéseket gondozzon, amely a tisztátalanság szimbólumaként bűnének fizetségét fejezi ki. Önállóságra és szabadságra törekvése csúfot üz belőle: megszégyenítő szolgálásra kényszerül. Mindez a sok nyomorúság felnyitja szemét... megoldást csak az atyai házba való visszatérés hozhat a számára.

A bűn, bűnbánat és kiengesztelődés titkára Krisztus kereszthalála ad elégséges választ. Arra a kérdésre, hogy Jézusnak miért kellett meghalnia a kereszten, bárhonnan is közelítjük meg, csak azt a választ kaphatjuk, hogy a bűnökért. A bűnös emberiség nem tudta elviselni maga között Istent, kivetette ebből a világból, és keresztre szegezte az Isten Fiát (Jn 10, 30). Jézusnak ebből a „kiutasításból” elszenvedett halálában a „bűn zsoldját” (Rom 6, 23) kell felfedeznünk. A hosszú kereszttút során Jézusnak végig kellett izlelnie az emberi halál minden mélységét, szorongását és keserűségét. A halál olyan magányosságba és borzalomba taszította, amely túl van az emberi halál érzékelhető jelenségén, és felülmúl minden emberi elképzelést. Kereszthalála és halálba vezető útjának minden mozzanata égbe kiáltó ítélet a bűn fölött.

3. Mi történt a szinóduson?

Bevezetőnkben már utaltunk Höffner bíboros sajtókonferenciájára, de ott csak az első és alapvető problémakört, a büntudat hiányát emeltük ki. A megoldást kereső felszólalásokban még két igen fontos téma bontakozott ki, mégpedig a bűn személyes és közösségi jellege közti feszültség, valamint az a kérdés, milyen szolgálatot tehet az egyház a kiengesztelődés területén.

A bűn közösségi és egyéni dimenziójával kapcsolatban Höffner bíboros megállapította, hogy „bizonyos eltolódás mutatkozik a társadalmi dimenzió javára. Ennek egyik oka a társadalmi igazságtalanságokkal szemben érzékennyé vált lelkiismeret. A szinódus mindamellett a bűnt mint személyes eseményt tárgyalja, ami épp személyes jellege miatt bír társadalmi jelleggel. A bűn kettős értelemben okoz elidegenedést Istentől, önmagunktól és embertársainktól: egyrészt lerontja a társadalmi struktúrákat, másrészt ezeket a megfertőzött struktúrákat újabb bűn forrásává teszi.”⁹

Hogy az egyház eredményesebben szolgálhassa a kiengesztelődést, fel kell fedeznie egy összefüggést; mégpedig a mai világból hiányzó kiengesztelődés (a konfliktusok és az egység hiánya), valamint a bűnbánat szentségének, azaz az egyház szolgálatának válsága között.¹⁰

A csoportmunkák beszámolóiból is végig kiérződött, hogy nemcsak a bűn személyes és közösségi jellege között van feszültség, hanem a kiengesztelődés szolgálatában is ugyanez a probléma kísért. A kiengesztelődés szolgálata több elemből áll: a bűnbánat hirdetése, közös imádság a bűnbánat és bűnbocsátás kegyelméért, a bűnbevallás, a feloldozás, valamint a jóvátétel, elégtétel vagy penitencia. Mindehhez kapcsolódhatnak bűnbánati jellegű, engesztelő vagy vezeklő cselekmények, mint a bűjt, az irgalmasság tetteinek gyakorlása, stb. A felsoroltak közül egészen nyilvánvaló, hogy több elemet mindig is közösségben használt az egyház, mint például a bűnbánat hirdetését; más elemeket koronként változva közösségben vagy személyre szólóan gyakorolt, mint a penitenciatartást is. Rendkívüli esetekben a bűnbánat felindítása után általános feloldozást adott. Mindamellett a kiengesztelődés szolgálata maradt a „legprivátabb” szentség annak ellenére, hogy a II. vatikáni zsinat után a bűnbánattartás új rendje nyitást jelentett a közösségi kiengesztelődés felé. szabályozta az általános feloldozás rendjét egy későbbi személyes gyónás kötelessége mellett. Már a szinóduson is világos volt, hogy bizonyos elemek közösségibbé tétele igen kívánatos, és könnyen át is megy a gyakorlatba, míg más elemek komoly vizsgálódás tárgyát fogják képezni, s valószínűleg személyes jellegűek maradnak. S itt elsősorban a személyes bűnvallásra gondolunk. Ratzinger bíboros szinódusi kommentárjában erről a következőket mondta: „Az ember csak akkor tér vissza az emberek közösségébe, és válik valóban szociális lényé, ha a vétek, az ember belső lényé nyilvánosságra kerül a gyónáskor. Egyedül a személyes gyónás az igazán szociális tett. Azok, akik a szociális dimenziók ürügyén le akarják rombolni a személyes gyónást, hamis próféták. Kétségtől lehet keresni a bűnbánat szentsége kiszolgáltatásának megfelelőbb módjait. A lelkipásztori fantázia ma szükségesebb, mint valaha. Ha egyszerűen az általános feloldozáshoz menekülünk a rendkívüli eseteken túl, az nem lelkipásztori fantáziára vall, hanem annak teljes hiányára. A tendencia a mai társadalomra jellemző elszemélytelenedés és kollektívizmussal mutat.”¹¹

4. A szinódus tanulságai

Mindenekelőtt Paskai László érsek szinódusi tapasztalatait, felszólalását és rádiónyilatkozatát¹² kell fontolóra vennünk. Lényegében valamennyi a bűnbánat és kiengesztelődés szolgálatával foglalkozik mind intellektuális, mind gyakorlati-pasztorális szempontból. A cél, a bűnbánatban felszabadult, Istennel és embertársaival kiengesztelődött személy és közösség, csak igen nehezen érhető el. Az egyház szolgálata egy bölcs és jóságos edesanyához és nevelőhöz hasonlítható. Bölcsességét a kinyilatkoztatásból meríti és a morálteológia erőfeszítéseivel Isten akaratát és tervét, mint szilárd és biztos tanítást közli min-

denekelőtt a katekézisben. De újra meg újra nevelésre és oktatásra szorulunk valamennyien, sajátos életállapotunknak és körülményeinknek megfelelően más és más módon. S itt egy nagyon fontos körülményre kell felhívni a figyelmet. Nevelésünk többnyire értelmi-intellektuális közlésen alapszik, melyet valamilyen „parancs” egészít ki. A szinódusi felszólalásokból egy gazdagabb kép bontakozik ki. Egynémelyikükben magunkra ismerünk, mások viszont segítenek saját békétlenségünk felfedezésében és megoldásában. Felsorolunk néhányat a tanulságok közül: Az egyháznak, mielőtt a világban békét hirdet, meg kell valósítania a belső kiengesztelődést. – Kiengesztelődésünk csak akkor lesz hiteles a kívülállók előtt, ha visszatérünk a forráshoz, megkérdezve, hogyan engesztelte ki Istent Jézus. – Ki kell engesztelni a hatalomvágy áldozatait, elő kell segíteni „észak” és „dél” (szegénység és gazdagság), „kelet” és „nyugat” (a politikai ellentétek) kiengesztelődését. – Meg kell valósítani a kiengesztelődést az egészségügy világában, és a társadalomban hátrányos helyzetben lévők között is. – Szembe kell néznie a kereszténységnek múltjával, s ki kell engesztelődnie mindazokkal, akiket megbántott, vagy akiket nem tudott elfogadni. Különösen fontos ez a zsidók tekintetében, hiszen nem feledhetjük a velük közös gyökereinket. – A kiengesztelődés megannyi területének fölfedezése attól függ, hogy kialakult-e az elszakíthatatlan kötelék a szív megtérése és a világban való kiengesztelődés között? Fölfedezik-e az emberek, hogy a bűnbánatban való újjászületés valóságos húsvét az életükben?

Jegyzetek. 1. 1983. okt. 6. vö. L'Osservatore Romano 1983. okt. 7. szinódusi melléklet (6) IV. lap – 2. 1946. okt. 26. – 3. vö. José Ramos-Regidor: *Il sacramento della penitenza*. ELLE Di Ci, Torino–Leumann, 4. kiadás, 1979. főleg a 145–248. lapok. – 4. vö. *Nuovo Dizionario di Spiritualità*. Paoline, Róma, 2. kiadás, 1979. 1183. lap és kk. – 5. vö. B. Häring: *Il peccato in un'epoca di secolarizzazione*. Paoline, Róma, 3. kiadás, 1975. főleg az 52–60. lapok. – 6. vö. P. Berger: *Il brusio degli angeli*. Bologna, 1970. – 7. vö. K. Rahner: *Corso fondamentale sulla fede*. Róma, 1977. 128–130. lap. – 8. vö. J. Ramos-Ragidor, i. m. 177–178. lap. – 9. L. I. jegyzetpönt, valamint vö. Martini bíboros, milánói érseknek az első munkahét után a Vatikáni Rádióknak adott nyilatkozatával. – 10. L. 9. jegyzetpönt. – 11. VR nyomán. – 12. L'Osservatore Romano 1983. okt. 7. szinódusi melléklet (6) III. lap; Új Ember 1983. okt. 30. 1–3. lap; VR: okt. 31.

Remélni kell

*Remélni kell, hogy jó vagy,
Mondjanak bármit rólad.
Csalódní, tudom, nem kell,
Bűnöm alól hát ments fel!*

*Érezni kell de mélyen,
Túl minden szenvedélyen,
Szeretni mindig szebben,
S őszintén hinni ebben.*

*A rétre szírmot szórni,
Dalodban tisztán szólni.
Ezernyi hang és kép kell,
Hogy Isten egéig érij fel!*

*Hiteddel emelj fel engem,
S akkor én ezerszer zengem:
– Mondhatnak bármit rólad –
Csak én tudom, hogy jó vagy.*

PÉTERI ÉVA